

Vás, expresionisty, vypudil pop-art

Jiří P. Kříž, hodnocení 90%

Konečně zase jednou inteligentní diskusi (bojím se použít slovo intelektuální, politici už devalvovali to adjektivum znovu na úroveň nadávky) vyvolala inscenace *Red* Johna Logana v nuselském Divadle Na Jezerce. Do češtiny ji už před patnácti lety přeložila Jitka Sloupová. Hru jako žhavou novinku přivezl Na Jezerku Jan Tříška, když se třemi dalšími Jany (Kačerem, Hrušínským a Hřebejkem) studovali nezapomenutelný *Kumšt Yasminy Rezy*. A že by si tu *Červenou* mohli zahrát spolu, on Rothka, a principál Kena. Text o střetu dvou generací v uměleckém světě, povýšený na polemiku o komerční nebo umělecké podstatě výtvarného umění, co chtít od divadla víc! Z Jezerky hra putovala k Jitce Sloupové, režirovat ji měl David Radok... Pak se ale dostavily finanční potíže, to se občas v soukromých divadlech může přihodit, a *Red* museli odložit na lepší časy. V roce 2013 si textu v Aura Pontu povšiml Viktor Polesný a nastudoval ho pro Divadlo v Řeznické. Radek Balaš ho nyní konečně představil v plné parádě Na Jezerce.

Do Prahy je cesta dlouhá

Ve vzdělání dohánějícím Česku málokomu něco říkají už dvě jména s *Červenou* spojená: John Logan a Mark Rothko. Ten první, Kalifornian (*1961) školenu na univerzitě v Chicagu, hru *Red* napsal. Premiéru měla pár dnů před Mikulášem 2009 v Londýně, ale takřka okamžitě ji přenesli do Golden Theatre v pětačtyřicáté ulici na Broadwayi, kde o rok později obdržela neuvěřitelných šest prestižních newyorských Toniček (Tony Awards), samozřejmě včetně té hlavní - za nejlepší hru roku.

Vzápětí, a to už víme, ji tedy pro Aura Pont přeložila Jitka Sloupová! Tu jako málokoho z českých překladatelů můžete v Americe potkat, a nejen v New Yorku... Připomenu ještě, že za scénáře ke *Gladiátorovi* a *Poslednímu Samurajovi* měl Logan nominace na Oscara. Napsal mimo jiné i dvě úspěšné bondovky...

A Rothko? Lotyšský Žid (1903 – 1970). Jeho otec ještě před první světovou válkou odešel i s rodinou před pogromy kozáků ve východní Evropě za velkou louží, až do Portlandu ve státě Oregon. Odtud Marka studia přenesla přes New Haven v Konektikatu do New Yorku. Proslul jako jeden z nejvýraznějších představitelů abstraktního expresionismu druhé poloviny 50. let, ještě před jeho nevyhnutelným střetem s pop-artem.

(Na obraz od Rothka jsem si za celý život nenašetřil. Měl jsem spadeno na jeho plátno *Oranžová, žlutá, červená* - barvy, to bylo jeho téma - ale v květnu 2012 mě na aukci kdosi

přeplatil, když přihodil na 87 miliónů. Dolarů. Tak jsem si koupil aspoň fixky - padesát odstínů oranžové, žluté a červené.)

מְנָה מְנָה תֵּקֵל וּפְרָסִין

„Mene mene tekel ú-parsín“ napsala ruka boží na stěnu paláce krále Belsazara. - Loganova hra začíná prvním setkáním Rothka s jeho novým asistentem Kenem ve chvíli, kdy je pohlcen monumentální zakázkou pro procovskou restauraci Four Seasons (Čtyři roční období) v osmatřicetiposchodovém mrakodrapu Seagram Building mezi 52. a 53. ulicí na Manhattanu. Neprojektoval ho nikdo menší než Mies van der Rohe.

Mladík se v prvním z pěti obrazů hry kromě přitakávání a špitání prakticky nedostane ke slovu. Vyslechne si jen nabobsky sebestředný, omračující, bohorovně velikášský Rothkův monolog o nesmrtelnosti, jedinečnosti a originalitě jeho tvorby. Malíř kupí řetězce slov usvědčujících ho z nařvanosti nesnášející sebemenší odpor. Když Ken jen hlesne, že jeho nejoblíbenějšími malíři jsou Pollock a Picasso, považuje to Rothko za provokaci a vzpouru.

V dalších dvou obrazech se situace štěpí. Také Ken se pokouší uspět v konkurenci jeho generace rozpoutaného kumštu přelomu 50. a 60. let. Dál ale ještě poslouchá, jak Rothkovo pokolení na hlavu porazilo kubismus. To přece barevně vrstvené a expresivně rozprostřené plochy jsou středobodem uměleckého vidění světa! Ken už má ovšem vlastní životní příběh - to ale jeho zaměstnavatele vůbec nezajímá, Když pokušitel múz přinese do jeho ateliéru vlastní obraz, aby byla možná třeba i názorová konfrontace, nedojde ani na jeho vytažení z obalu...

Pomalou ale vystupují nad hladinu dráždíví běsové jmen Matisse, van Gogh nebo Rembrandt, a Rothko je v diskusích zrajícímu Kenovi ochoten konečně i naslouchat, Možná začít uvažovat i o dimenzích konečnosti tvorby. Nad barvami posledních obrazů van Gogha, Matisse či Pollocka se začít obávat třeba i možnosti nepotvrzení vlastní předpokládané nesmrtelnosti. Co kdyby také pro něho platilo varovné boží znamení namířené proti rouhačství babylónského krále Belsazara, kostrbatou hebrejštinou Rembrandtem chybně přenesené do obrazu *Belšazarova zahrada*: „Mene, mene, tekel, ufrasin“ (Byl jsi zvážen na vahách, a shledán lehkým).

Na život a na smrt?

Radek Balaš už potřetí pozval do své inscenace Na Jezerce Milana Kňažka. Za Youngova podobně zpytovného, a kritikou hyperkorektnosti stále aktuálnějšího *Shylocka* získal v roce 2016 Thálii. Na herecké koncertování s Jiřinou Bohdalovou v Coburnově *Gin Game* se bude vzpomínat, co oba budou žít, dejž zejména Jiřině pánbů ještě aspoň sedmiletku čipernosti, aby stovku přežila. V inscenaci *Red* mu v roli Kena cestu kříží Martin Leták, který Na Jezerce zazářil už v *Pánském klubu* (režie Matěj Balcar), a pak *Ze života Čapka* (Petr Vacek), *Mnoho povyku pro lajk* (Balcar) a *Bylo nás pět - tenkrát* (Vacek).

Kňažkovo herectví ztratilo sílu, jen když pár let – na Slovensku marně - fungoval v politice, a to ještě on se nemá za co stydět. Přesně a s gustem vyhrává všechny Rothkovy popsané vlastnosti člověka již na sestupu životní křivky, tím víc ale demonstrujícího potřebu exhibovat a pyšnit se zásluhami, jež mu vlastně ani nepatří. Tak aby posluchače, i „z donucení“, přesvědčoval – třeba o vlastní výjimečnosti a nezdolnosti. Herec stále brilantně ovládá češtinu i tajemství „dalekonosného“ hlasu (v tom je nepřekonatelnější už jen Milan Uhde).

Postava Letáková Kena je nakonec životaschopnější, než mu Logan určil v ouvertuře. Od počáteční zakřivenosti a mladické defenzivy v úctě k osobnosti Mistra se zoceluje nejprve vnitřním nesouhlasem, pak si ale troufá Rothka uargumentovat i v jeho souboji s pop-artisty Johnsem, Rauschenbergem, Lichtesteinem, Warholem a dalšími. Obrací obranu konečně v generační ofenzivu, Rothkovu pohrdavost potírá novým hledačstvím, byť třeba jen ve slepých uličkách jepičího výtvarného života... To všechno zvládá Leták jako starý mazák. Po pauze začínají Na Jezerce poslední dva obrazy hry exkurzí známých pop-artových artefaktů: vyobrazeními předmětů denní spotřeby, komiksy... Naznačuje se jí nezvratné vítězství let 60. nad pokusnictvím desetiletí otevírajícího druhou polovinu 20. století. - Bohužel ještě bez účasti kumštýřů střední a východní Evropy, jejichž velké rozpoutání ve filmu, výtvarném umění, ale i v literatuře teprve kvasilo. – Ano, nic není na světě pouze proto,

aby se to jen líbilo, ochabuje Rothkova obrana. A jsem s Kenem, který Rothkovi vpálí kulku do čela: „To samé říkali kubisti, než jste je udupali k smrti!“ – „A pop-art proto vypudil i abstraktní expresionismus,“ kontruje podruhé v kontemplacích jejich vyhoceného sporu.

Proč chválit Jezerku

Svár nakonec míří málem k hollywoodskému happy endu. Rothko je znechucený prostředím restaurace, pro kterou maluje sadu obrazů (zbohatlíci si jich nevěšají, a jen tlachají, mlaskají a žerou). Zavolá majiteli Four Seasons, že vrací honorář, a obrazy si ponechává. Ken uzavírá nekonečnou při: „Teď jste Mark Rothko.“ – „O něco chudší,“ zašprýmuje Mark. – „Peníze člověka bohatším neudělají,“ zůstává idealistou Ken. – „Ale můžou tomu napomoci,“ uzavírá se do sebe autor obrazů cyklu, jehož části jsou dnes roztroušeny v galeriích ve Washingtonu, Londýně a v Japonsku.

Logan pak dotahuje hru k symbolistnímu závěru. Při posledním setkání z džobu „vypovězeného, protože dozrálého“ Kena s Rothkem v malířově ateliéru nalézá mladý bouřlivák Mistra s rukama zbrcenými v kyblíku červené barvy. Nebo už krve? – V únoru 1970 se Rothko předávkoval antidepresivy. Našli ho v ateliéru mrtvého. Břitvou si podřezal žíly.

Hrušínskému Divadlo Na Jezerce znovu – pokolikáté už - názorně předvedlo, jak vysoko převyšuje kategorii tzv. „soukromých divadel“, což si čeští politici zjednodušují na povinnost „užijte se sami“. Jejich repertoár vypadá podle toho, a oni pak někteří partajní lídři do takových divadel, pokud vůbec vědí, co to divadlo je, rádi chodí „pobavit se“ na řachandách. A scény finančně magistráty i ministerstvem podporované, si někdy zvykly hrát pro třicet kamarádů zaumně se tvářící „prázdná“.

Jan Hrušínský z rodu několika generací divadelníků neváhal podstoupit zápas třeba se Zlatou kapličkou, ve které mistr nevědoucí kým je, upozadnil z galerie velikánů portréty Josefa Kemra a Rudolfa Hrušínského. - V klinči držel ale i kriminální okolí prezidenta Zemana, nebo se vzepřel ministrantovi čehokoli, absolventu studia oboru marxistickoleninská filozofie Zaorálkovi, jednomu z hrobařů české sociální demokracie. Na rozdíl od morálně i obchodně čistých zásad „toho komedianta“ oni k nerovnému zápasu užívali i své hodně ušmudlané bojové hlavice...

Red je inscenace, na jakou si zatím troufli jen v Divadle v Řeznické a v Divadle Na Jezerce. Ctí je to, a kdo se na tu Loganovu, Sloupové, Balašovu, Kňážkovu a Letákovu *Červenou* vypraví, potěší ho svár o principy, nikoli jen o stokrát ventilované bolístky, jejichž formální inscenační inovace spočívají pouze v posílení svalové hmoty – třeba módním argotem.

Divadlo Na Jezerce Praha – John Logan: Red. Překlad Jitka Sloupová. Režie Radek Balaš, produkce Jan Hrušínský, scéna a kostýmy Jan Štěpánek, fonetická spolupráce Zdena Palková, světelný design Štěpán Kovář, zvukový design Ladislav Greiner, pohybová spolupráce Pavel Strouhal Baťa, asistentka režie Nikola Hrklová. Premiéra 5. března 2025.

Hodnocení 90%

J. P. Kříž